

Asylsökande barns skolgång

Till utbildningsutskottet

Utbildningsutskottet har den 26 april 2001 berett socialförsäkringsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2000/01:115 Asylsökande barns skolgång m.m. jämte eventuella motioner i de delar som berör socialförsäkringsutskottets beredningsområde. En motion har därefter väckts med anledning av propositionen, nämligen motion 2000/01:Ub48 av Ulf Nilsson m.fl. (fp).

Propositionen

I propositionen föreslås att skollagen (1985:1100) ändras så att regeringen i förordning kan meddela föreskrifter om mottagande i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg av barn som inte räknas som bosatta i Sverige. De barn som omfattas av 1 § första stycket 1–3 lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA) bör enligt regeringens bedömning ha tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom samt till förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg på i huvudsak samma villkor som gäller för barn som är bosatta i Sverige. Förslaget omfattar därmed asylsökande barn och barn som beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd med stöd av 2 kap. 4 a § utlänningslagen (s.k. massflyktingar) liksom barn som av andra skäl ansökt om uppehållstillstånd i Sverige och getts rätt att vistas här medan ansökan prövas. Rätten till utbildning inom grundskolan och motsvarande skolformer bör inte medföra någon skolplikt och barnen bör tas emot i det offentliga skolväsendet så snart det är lämpligt med hänsyn till barnets personliga förhållanden. Mottagandet bör dock ske senast en månad efter barnets ankomst till Sverige. Rätten till gymnasieutbildning bör gälla om studierna påbörjas före 18 års ålder.

I propositionen görs vidare bedömningen att den statliga ersättningen till kommunerna för kostnader avseende undervisning i grundskolan för asylsökande barn m.fl. bör höjas och en statlig ersättning till kommuner avseende allmän förskola för asylsökande barn m.fl. i åldern 4–5 år införs. En ersättning till kommuner avseende förskoleklass för dessa barn bör också införas, liksom ersättning till kommuner avseende gymnasieutbildning för asylsökande ungdomar m.fl.

Motionen

Ulf Nilsson m.fl. (fp) begär i motion Ub48 yrkande 1 ett tillkännagivande om att kommuner skall vara skyldiga att erbjuda utbildning inom det offentliga skolväsendet, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg även till de barn som väntar på utvisning. Motionärerna anser att det av propositionen tydligt borde framgå att också de barn som fått avslag på sin asylansökan skall få rätt till skolgång i väntan på utvisning, som i många fall kan bli mycket lång. En orsak kan enligt motionärerna vara att mottagarlandet inte är berett att ta emot de hemvändande medborgarna.

I yrkande 2 begär motionärerna ett tillkännagivande om gömda barns möjlighet till skolgång, förskoleverksamhet samt skolbarnsomsorg. Barn som hålls gömda inför verkställighet befinner sig enligt motionärerna i en mycket utsatt situation. På vissa håll har skolor redan på olika sätt erbjudit gömda barn skolgång. Det bör därför utredas vilka olika möjligheter som kan finnas att erbjuda dessa barn t.ex. skolgång och förskola.

Utskottets bedömning

I betänkande 1998/99:SfU5 (s. 43 och 44) framhöll utskottet att utbildning är en grundläggande förutsättning för att de barn och ungdomar som kommer till Sverige som asylsökande och som senare eventuellt erhåller uppehållstillstånd här på ett bra sätt skall kunna integreras i det svenska samhället. Även om de inte får uppehållstillstånd här är utbildning under tiden de vistas i Sverige av stor betydelse för dem när de återvänder till hemlandet. Av naturliga skäl föreligger vissa speciella svårigheter med de asylsökande barnens och ungdomarnas skolgång. Det tar tid att lära sig ett nytt språk, och många har svåra traumatiska upplevelser bakom sig som kräver särskilda insatser. Utskottet, som påpekade att asylsökande barn och ungdomar har rätt till grundskoleundervisning men inte till gymnasieundervisning, föreslog en kartläggning av hur många asylsökande ungdomar som utnyttjar den svenska undervisningen, vilka resurser som krävs för att de skall kunna tillgodogöra sig en gymnasial undervisning samt kostnaderna härför. Detta gav riksdagen som sin mening regeringen till känna (rskr. 1998/99:162).

Regeringens förslag får sägas ligga i linje med vad utskottet tidigare anfört i frågan. Utskottet ser därför positivt på förslaget om att införa en rätt för asylsökande barn m.fl. att få tillgång till utbildning, förskola och skolbarnsomsorg på i huvudsak samma villkor som gäller för barn som är bosatta i Sverige.

Beträffande rätten till utbildning delar utskottet regeringens bedömning att en individuell bedömning utifrån barnets bästa måste göras i varje särskilt fall. Barn som kommer till Sverige från andra länder har mycket skiftande kunskaper, erfarenheter och behov. Vissa barn kommer från tidigare välfungerande skolor i hemlandet medan andra aldrig haft möjlighet att gå i skolan. Innehållet och uppläggningsen av skolverksamheten måste därför utformas

utifrån en bedömning av varje enskilt barns behov och förutsättningar. För vissa barn är kanske skolgången ett stöd för att finna en struktur i tillvaron medan andra kanske inte orkar delta i undervisning lika många timmar som andra barn. Även om det i praktiken innebär att barnens undervisning tidsmässigt måste anpassas efter barnets behov är det dock inte aktuellt med någon begränsning i bestämmelserna för rätt till utbildning.

Såvitt gäller förskola och skolbarnsomsorg innebär förslaget att asylsökande barn m.fl. i åldern 1–6 år skall erbjudas förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg om föräldrarna förvärvsarbetar eller studerar eller om barnet har ett eget behov. Utskottet anser att en individuell prövning utifrån barnets egna behov och möjligheter även skall gälla förskolan och skolbarnsomsorgen. Som framhålls i propositionen är den svenska förskolan emellertid viktig också genom att den kan bidra till att ge de asylsökande barnen kontinuitet och trygghet. Enligt utskottets mening gäller detta i lika hög grad skolbarnsomsorgen. Barnen i fråga har skilts från släktingar och vänner och lämnat det språk de delade med sin omgivning. Vissa barn har upplevt våld av olika slag. Både förskolan och skolbarnsomsorgen kan vidare ge barnen möjlighet till social kontakt med andra barn och vuxna samt stimulans till personlig utveckling.

Vad gäller barn som väntar på avvisning eller utvisning har utskottet erfarit att barn som redan går i skolan får fortsätta med det även i avvaktan på verkställighet. Någon formell skyldighet för kommunen att låta barnet gå kvar i skolan föreligger dock inte. Såvitt gäller asylsökande barn har det hittills inte funnits någon skyldighet för kommunerna att ta emot dessa barn i den kommunala förskolan eller skolbarnsomsorgen. I vissa kommuner har dessa barn ändå tagits emot i förskolan. Utskottet anser det naturligt att i dessa fall jämföra med vad som föreskrivs i LMA om rätten till bistånd. Enligt 11 § LMA upphör rätten till bistånd (t.ex. dagersättning och särskilt bidrag) när utlänningen lämnar landet. Den som håller sig undan så att ett beslut om avvisning eller utvisning inte kan verkställas har enligt 12 § däremot inte rätt till bistånd. Enligt utskottets mening är det närmast självklart att barnen under motsvarande förutsättningar skall få gå kvar i skolan och skolbarnsomsorgen liksom i förskolan till dess att de lämnar landet. Utskottet förutsätter att så kommer att bli fallet.

Beträffande frågan om gömda barns möjligheter till bl.a. skolgång vill utskottet hänvisa till sitt av riksdagen godkända betänkande 1996/97:SfU5 (s. 96 och 97), vari utskottet redovisade sin principiella hållning i fråga om personer som håller sig undan verkställigheten av ett avlägsnandebeslut. Utskottet anförde bl.a. att utlänningslagstiftningen bygger på tanken att den som har fått ett beslut om att lämna landet gör det självant. Enligt utskottet var det ett allvarligt problem, att många personer kunde antas hålla sig gömda i Sverige kanske långa tider. Särskilt allvarligt ansåg utskottet det vara när barn finns med i bilden med hänsyn till riskerna för att barnet skadas i sin hälsa och utveckling. Utskottet underströk betydelsen av väl motiverade beslut för

att skapa förståelse för att ansökningar om uppehållstillstånd avslås, när sökandena inte har tillräckliga skäl att stanna i landet.

Socialstyrelsen och Migrationsverket har på uppdrag av regeringen gjort en kartläggning av barn som lever gömda i syfte att undgå att ett avvisnings- eller utvisningsbeslut verkställs. Av rapporten När barn lever gömda (SoS-rapport 1999:5) framgår bl.a. att de frågor som utretts är hur många barn det är som lever gömda, varför de är gömda och hur de påverkas under den tid de lever gömda på kort och lång sikt. Enligt rapporten var det vid årsskiftet 1998/99 ca 300 barn med slutligt avlägsnandebeslut som var efterlysta. Bland dem fanns troligen en del som lämnat landet utan att polisen fått kännedom om det. Frivilligorganisationerna kände till 150 barn som levde gömda. De sammanställningar som gjorts och annat material som inhämtats av utredningen tydde på att det innebär stora risker för ett barns hälsotillstånd att leva gömt. Avgörande för hur barnen psykiskt klarar tiden som gömda är i vilken utsträckning deras föräldrar sviktar i sin omsorgsförmåga under denna tid. Möjligheten att få gå kvar i skolan är också enligt rapporten av stor betydelse.

Härefter har regeringen i enlighet med en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet i mars 2000 beslutat att barn som hålls gömda inför verkställigheten av ett avvisnings- eller utvisningsbeslut skall tillförsäkras hälso- och sjukvård samt tandvård på samma grunder som asylsökande barn. Landstingen får därmed en statlig ersättning för denna vård. Frivilligorganisationerna har framfört att de avser att medverka till att dessa barn kommer till lämplig vårdgivare.

I regeringens skrivelse Barn – här och nu (skr. 1999/2000:137, s. 68 och 69) finns en redogörelse för Migrationsverkets s.k. barnprojekt. En del av projektet syftar till att förbättra förutsättningarna för att de som får ett avlägsnandebeslut förstår och accepterar beslutet. I barnskrivelsen anges att detta är en viktig del i arbetet med att förhindra att barnfamiljer gömmer sig. Det avslutade s.k. språkvårdsprojektet har medfört att besluten nu motiveras på ett för familjerna mer förståeligt sätt. Även Migrationsverkets återvändandearbete skall enligt barnskrivelsen utvecklas ytterligare eftersom det är väsentligt att återvändandeperspektivet hålls öppet under hela asylprocessen genom att t.ex. alternativa lösningar för familjens, såväl föräldrarnas som barnens, framtid diskuteras. Migrationsverket utvecklar vidare ett s.k. early warning system för att uppmärksamma och ge stöd till barnfamiljer som verkar vara i riskzonen för att gömma sig. Ett nära samarbete mellan Migrationsverkets mottagnings- och asylenheter, men också med Utlänningsnämnden, skall därför enligt barnskrivelsen utvecklas. Syftet är att få ett underlag för en systematisk uppföljning av vilka familjer som valt att gömma sig och vilka omständigheter som förelegat i dessa fall.

Det är enligt utskottet givet att barn i familjer som saknar tillstånd att vistas i Sverige och som håller sig undan myndigheterna regelmässigt lever under svåra förhållanden. Det är därför av stor vikt att olika åtgärder vidtas liksom att projekt initieras och utvecklas i syfte att förhindra att barnfamiljer gömmer sig. Utskottet konstaterar att möjligheten till utbildning är av stor

betydelse även för barn som inte har rätt att vistas i Sverige. Utskottet är dock inte berett att förorda att även gruppen gömda barn skall ges en uttrycklig rätt till utbildning m.m.

Med det anförda föreslår utskottet att utbildningsutskottet tillstyrker regeringens förslag och avstyrker motion Ub48.

Stockholm den 31 maj 2001

På socialförsäkringsutskottets vägnar

Berit Andnor

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Berit Andnor (s), Bo Könberg (fp), Margit Gennser (m), Maud Björnemalm (s), Anita Jönsson (s), Ulla Hoffmann (v), Mariann Ytterberg (s), Göran Lindblad (m), Lennart Klockare (s), Ronny Olander (s), Fanny Rizell (kd), Cecilia Magnusson (m), Kerstin-Maria Stalin (mp), Birgitta Carlsson (c), Margareta Cederfelt (m), Magda Ayoub (kd) och Kalle Larsson (v).

Avvikande meningar

1. Utbildning m.m. i avvaktan på avvisning eller utvisning

av Bo Könberg (fp), Fanny Rizell (kd) och Magda Ayoub (kd).

Enligt vår uppfattning bör också de barn som fått avslag på sin asylansökan ges rätt till skolgång, skolbarnsomsorg och förskola i avvaktan på att ett avvisnings- eller utvisningsbeslut verkställs. Väntan på verkställighet kan i många fall bli mycket lång. Ofta handlar det om flera månader, ibland t.o.m. år. En orsak kan vara att mottagarlandet inte är berett att ta emot de hemvändande medborgarna eller att en familjemedlem på grund av sjukdom tvingas stanna i Sverige. Oavsett vad orsaken är måste dessa barn ges en dräglig tillvaro under tiden fram till verkställighet, och därför är t.ex. skolgång under väntetiden en viktig rättighet. Vi anser att kommunerna skall vara skyldiga att erbjuda skolgång, förskola och skolbarnsomsorg till barn som väntar på avvisning eller utvisning och att detta bör ges regeringen till känna. Med det anförda föreslår vi att utbildningsutskottet tillstyrker motion Ub48 yrkande 1.

2. Gömda barn

av Bo Könberg (fp).

Det är inte svårt att inse att barn som hålls gömda inför verkställighet av ett avvisnings- eller utvisningsbeslut befinner sig i en mycket utsatt situation. Barnen, som inte själva har valt att befinna sig gömda i annat land, kan inte lastas för den situation de befinner sig i. Skolan är för dessa barn betydelsefull och skulle kunna bidra till att ge vardagen ett innehåll samtidigt som barnen kan få den kunskap som de så väl behöver. Det omgivande samhället har alltid ett ansvar för att barn som hamnat i en svår situation får det stöd de behöver. Därför måste, enligt min mening, skolan och förskolan på olika sätt försöka ta ansvar för barn som hålls gömda. På vissa håll i Sverige har skolor redan erbjudit gömda barn skolgång. Det borde därför utredas vilka olika möjligheter som kan finnas att mer generellt erbjuda även de gömda barnen skolgång. Skolverket bör ges i uppdrag att, i samarbete med övriga berörda myndigheter, utreda denna fråga. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Med det anförda anser jag att utbildningsutskottet bör tillstyrka motion Ub48 yrkande 2.